

ŞEMSEDDİN SİVASÎ'NİN *İRŞÂDÜ'L-'AVÂM* İSİMLİ MESNEVİSİ

Hüseyin AKKAYA*

Anahtar kelimeler : Şemseddin Sivasî, *İrşâdü'l-'Avâm*, mesnevî, tarikat, Şiîlik.

ÖZET

Halvetiyye tarikatı içerisinde Şemsiyye kolunun kurucusu olan Şemseddin Sivasî XVI. yüzyılın meşhur mutasavvif şairlerindedir. Manzum ve mensur yirmiden fazla eser kaleme almıştır. Manzum eserlerinden birisi de 255 beyitlik *İrşâdü'l-'Avâm* isimli mesnevîsidir. Eser XVI. yüzyıl boyunca Anadolu içlerinde sürdürülen yoğun Safevî propagandasına karşı yazılmış olup sahte şeyhleri, sapık tarikatları, Şiîlerin yanlış inançlarını eleştirmektedir. Edebî açıdan fazla bir değeri olmamakla birlikte, dinî ve tasavvufî alandaki görüşleriyle Türk kültürü bakımından önemlidir.

ABSTRACT

Shamsuddîn al-Sivâsî, the founder of the branch of Shamsiyya within the Halwatiyya order, is one of the famous sufi poets of XVI. century. He wrote more than 20 works in verse and prose. One of his Works in verse is his 255-verse masnawî titled "İrshâd al-'Awâm". This work was written against the intense propagandas of Safawites prolonged through XVI. century in Anatolia and it criticized false sheiks, perverted religious orders and wrong beliefs of Shiites. Although it has no much value from the angle of literature, it is very important due to his views in the field of religion and mysticism with respect to the Turkish culture.

Şemseddin Sivasî (926/1520-1006/1597) çoğu telif olmak üzere manzum ve mensur yirmiden fazla eser sahibi olup XVI. yüzyılın meşhur mutasavvif şairlerindedir. Halvetiyye tarikatı içerisinde Şemsiyye kolunun kurucusudur. Zile'de

* Doç Dr. C. Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi.

doğmuş, hayatının büyük bir kısmını Zile ve Sivas çevresinde geçirmiştir. Bir mutasavvif olması hasebiyle eserleri, tasavvufî neşve ile kaleme alınmış olup didaktik mahiyettedir. Eserlerinden *Hallü Ma'âkidi'l-Kavâ'id*, *Zübdetü'l-Esrâr fî-Şerhi Muhtasarî'l-Menâr* Arapça, diğerleri Türkçedir. Türkçe eserlerinden *Süleymâniyye*, *İrşâdü'l-Avâm*, *İbret-nümâ*, *Gülşen-âbâd*, *Mevlid*, *Heşt-Bihîşt*, *Mir'âtü'l-Ahlâk*, *Dîvân-ı Şemsî*, *Tercüme-i Kasîde-i Bür'e*, *Menâkıb-ı İmâm-ı A'zam*, *Menâsik-i Hac* manzum; *Es-Safâyih fî-Tercemeti'l-Levâiyh*, *Menâzilü'l-Ârifin*, *Menâkıb-ı Çehâr-yâr-ı Güzîn*, *Umdetü'l-Edîb fî-Ta'allümi ve't-Te'dîb*, *Dâiretü'l-Usûl*, *Emr-i İllâhî ve Huccet-i İllâhî*, *Şerh-i Gazeliyyât-ı Sultân Murâd-ı Sâlis*, *Nakdül-Hâtir*, *Terceme-i Ecvibe-i Ali bin Ebi Tâlib* ise mensurdur.

Bir sanatkâr olarak Şemseddin Sivasî'nin önemle üzerinde durulması gereken tarafı mesnevîcilîğidir. *Süleymâniyye*, *İrşâdü'l-Avâm*, *İbret-nümâ*, *Gülşen-âbâd*, *Mevlid*, *Heşt-Bihîşt*, *Mir'âtü'l-Ahlâk*, *Menâkıb-ı İmâm-ı A'zam* isimli mesnevîleri onun hamse sahibi bir şair olduğunu ortaya koymaktadır. Bu husus günümüze kadar araştırmacıların dikkatini çekmemiş, hamselerle ilgili incelemelerde ona yer verilmemiştir.

Bu çalışmamızda onun *İrşâdü'l-Avâm* isimli mesnevîsi çeşitli açılardan ele alınacak, daha sonra yazma nüshaları karşılaştırılarak tenkitli metni ortaya konulacaktır.

1. Eserle İlgili Bazı Hususlar

1.1. Eserle İlgili Görüşler

Şemseddin Sivasî, *İrşâdü'l-Avâm* ismiyle bir eser yazdığını bizzat kendisi haber vermektedir. *Menâkıb-ı İmâm-ı A'zam* isimli mesnevîsinin sonunda o güne kadar telif ettiği eserlerini sıralarken *İrşâdü'l-Avâm*'i şu beyitte anar:

Âña dördüncü *İrşâdü'l-Avâm*dur
Ki muhtâcedur olar çün ke'l-hevâmdur

Müellifin bu beytinden *İrşâdü'l-Avâm*'in manzum mu, mensur mu olduğu anlaşılmamaktadır. Kâtip Çelebi, Bursalı Mehmed Tahir ve Hüseyin Vassaf *İrşâdü'l-Avâm*'i müellifin manzum eserleri arasında sayarlar.² Yakın dönem araştırmacıları da bu eseri manzum olarak kabul etmektedirler.³ Hasan Aksoy ise *İrşâdü'l-Avâm*'i Şemseddin Sivasî'nin mensur eserleri arasında değerlendirmekte ve yapılan

¹ *Menâkıb-ı İmâm-ı A'zam*, İstanbul, Tevfik Efendi Mat., 1291, s. 163.

² Kâtip Çelebi: *Keşfü'z-Zünûn*, Haz. Şerafettin Yaltkaya-Kilisli Rifat Bilge, C. I, 2. bs., İstanbul, Millî Eğitim Bakanlığı Yay., 1971, s. 66; Bursalı Mehmed Tahir: *Osmanlı Müellifleri*, C. I, İstanbul, Matbaa-ı Âmiri, 1333 [1915], s. 95; Hüseyin Vassaf: *Sefîne-i Evliyâ*, C. III, Süleymaniye Ktp., Yazma Başılar Bl., nr. 2307, s. 357.

³ Ali Kasım Kardeş: *Şemseddin Sivasî (Hz.)'inin Mevlüdü Şerifi*, Sivas, Kamil Mat., 1949, s. 5; Abdülbâki Gölpınarlı: "Şemsiye", *İslâm Ansiklopedisi*, C. XI, İstanbul, Millî Eğitim Bakanlığı Yay., 1970, s. 423; Halûk İpekten ve diğ.: "XVI. Yüzyıl Divan Nazmı (Devam) ve Nesri", *Büyük Türk Klâsikleri*, C. IV, İstanbul, Ötüken Yay., 1986, s. 63.

kütüphane araştırmalarında böyle bir esere tesadüf edilmediğini bildirmektedir.⁴ İlk olarak Mahmut Kaplan, Süleymaniye Kütüphanesi'nde (Kasidecizade Bl., nr. 717/3) bulunan eksik bir yazma nüshasına dayanarak *İrşâdü'l-Avâm* hakkında kısa bilgi vermiştir.⁵ Tarafımızdan yapılan incelemelerde ise bu eser manzum eserler arasında kabul edilmiş, ancak kütüphanelerde yazma nüshasının bulunamadığı kaydedilmiştir.⁶

1.2. Eserin İsmi

Yazar, yukarıya aldığımız beytinde görüldüğü gibi *Menâkıb-ı İmâm-ı A'zam* isimli mesnevîsinin sonunda o güne kadar yazdığı eserlerini sayarken bahis konusu olan bu mesnevîyi *İrşâdü'l-Avâm* adıyla zikretmektedir. *İrşâdü'l-Avâm*'in beyitleri içerisinde eserin ismi zikredilmez. Süleymaniye Ktp., Hafid Efendi Bl., nr. 122/3'te bulunan nüshanın başında "Hâzihî Risâletü İrşâdi'l-'Avâm Şeyh Şems Efendi'nüñ Te'rifüdür" başlığı bulunmakta; İstanbul Belediyesi Atatürk Ktp., Osman Ergin Bl., nr. 1657'de bulunan nüshanın başında ise "Hâzâ Kitâbü İrşâdi'l-'Avâm" başlığı yer almaktadır. Süleymaniye Ktp., Kasidecizade Bl., nr. 717/3'deki nüshanın başında eserin ismiyle ilgili bir kayıt yoktur. Mecmuanın zahriyesinde cilt içerisindeki risalelerin adları yazılıdır. *İrşâdü'l-Avâm*'in adı orada "Nasihât-nâme-i Şemsüddîn-i Sivâsi" olarak kaydedilmiştir.⁷

1.3. Yazılış Tarihi

Şemseddin Sivasî *İrşâdü'l-Avâm*'in sonunda müteakip beyitle eserin yazılış tarihini vermektedir:

Be-zâ vü 'ayn ü dâl-i harf-i ebced
Zi-rüz-ı hicret-i seyr-i Muhammed

Beytin işaret ettiği *zı-'ayn-dâl* harfleri ebced hesabı ile 974 tarihine tekabül etmektedir. Tarih beytinde ayrıca hangi ay ve günde yazıldığı belirtilmemiştir.

Şair *Menâkıb-ı İmâm-ı A'zam* isimli mesnevîsinin sonunda *Hallü Ma'âkidi'l-Kavâ'id*, *Zübdetü'l-Esrâr fi-Şerhi Muhtasari'l-Menâr*, *Süleymâniyye*, *İrşâdü'l-Avâm* isimli eserlerini saydıktan sonra,

Be-devr-i Hâzret-i Sultân Süleymân
'Aleyhi'r-râvhu ve'r-rıdvânü her ân

⁴ Hasan Aksoy: *Şemseddin Sivasî, Hayatı, Eserleri ve Mevlidi*, İstanbul, T. C. İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü Öğretim Üyeliği Tezi, 1980, s. 44.

⁵ Mahmut Kaplan: "Divan Edebiyatında Manzum Nasihat-nâme Yazan Şairler ve Eserleri I", *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. III, S. 3, (1992), s. 56-57. Mahmut Kaplan incelediği nüshanın zahriyesindeki "Nasihât-nâme-i Şemsüddîn-i Sivâsi" kaydını esas alarak *İrşâdü'l-Avâm*'in ismini "Nasihât-nâme" şeklinde tespit etmiştir (Mahmut Kaplan: *Agm*, s. 56).

⁶ Hüseyin Akkaya: *The Prophet Solomon in Turkish Literature and the Süleymâniyye of Şemseddin Sivasî*, Part 1: Textual Analysis, (Harvard, 1997, 188 pages), s. 138; "Şemseddin Sivasî", *Yedi İklim*, C. IX, S. 66, (Eylül 1995), s. 100.

⁷ Kasidecizade Bl., nr. 717/3'deki nüshanın ismi Süleymaniye Kütüphanesi tespit fişinde yanlışlıkla "Hüccetü's-Şerfi'a" olarak tespit edilmiştir.

Bu dört taşnîfüm anda oldı İcâd
Hezâr u şad hezâr rahmet ber ü bād⁸

beyitlerinde bu dört eserini Kanunî Sultan Süleyman döneminde kaleme aldığını belirtmektedir. Kanunî Sultan Süleyman 22 Safer 974 (7 Eylül 1566) tarihinde vefat etmiştir. Hicri takvimde yılın ilk iki ayı Muharrem ve Safer olduğu için Kanunî Sultan Süleyman 974 yılının ilk iki ayında hayattadır. Bu verilere göre *İrşâdül-Avâm*'in, 974 yılının 1 Muharrem-22 Safer (18 Temmuz-7 Eylül 1566) günleri arasında tamamlandığı ortaya çıkmaktadır.

1.4. Yazılış Sebebi

İrşâdül-Avâm'da eserin niçin yazıldığına dair sebep-i telif bölümü veya bu mahiyette beyitler yoktur. Ancak şairin hayatına ve devrin siyasi şartlarına bakarak *İrşâdül-Avâm*'in kaleme alınış sebebiyle ilgili bazı görüşler ileri sürmek mümkündür.

Yukarıda Şemseddin Sivasî'nin Halvetiyye tarikatı içerisinde Şemsiyye kolunu kuran büyük bir mutasavvıf olduğunu belirtmiştik. Halvetiyye tarikatı XIV. yüzyılda Azerbeycan ve İran'da ortaya çıkmış Sünnî bir tarikattir.⁹ Sünnî bir tarikat olarak ortaya çıkmasına rağmen sonraları Şii bir özellik kazanan Safeviyye tarikatının silsilesi Halvetiyye tarikatı ile aynı kökte birleşmektedir. Halvetiliğin kurucusu Ömer el-Halveî'nin şeyhinin şeyhi Şeyh İbrahim Zahid Geylanî'den (öl. 705/1305) itibaren tarikat iki ana kola ayrılmış; bunlardan Şeyh Ahî Muhammed Harezmi (öl. 780/1378) kolundan Halvetilik, Şeyh Safiyyüddin Erdebilî (öl. 735/1334) kolundan Safevilik ortaya çıkmıştır. Başlangıçta Sünnî bir özellik arz eden Safeviyye tarikatı, Şeyh Safiyyüddin Erdebilî'nin torununun torunu Şeyh Cüneyd (öl. 864/1460) zamanında Şii bir karaktere bürünmüştür. Safeviyye tarikatı, Şeyh Cüneyd'in torunu Şah İsmail (892/1486-87-930/1524) ile İran ve Azerbeycan sahasında Şii karakterli bir devlete dönüşmüştür.¹⁰

Safevîlerin İran ve Azerbeycan'da siyasi hâkimiyet kurmalarından sonra Sünnî bir tarikat olan Halvetiliğe mensup kişiler büyük baskı altında tutulmuşlar, bu bölgelerde barınamayarak Anadolu ve Mısır'a göçmek zorunda kalmışlardır. Şah İsmail'in halifeler göndererek Anadolu'da yoğun Şiilik propagandasına girişmesi, bu propagandalar sonucu pek çok göçebe, yarı göçebe Türkmen aşiretinin Safevîlere meyketmesi tabii olarak Osmanlıları kaygılandırmış ve bazı tedbirler almaya sevk etmiştir. Alınan tedbirlerin en önemlilerinden biri tasavvuf yoluyla Osmanlı devletini içten çökertmeye çalışan Safevîlere karşı yine aynı metolla, yani tasavvuf kanalıyla

⁸ *Menâkıb-ı İmâm-ı A'zam*, s. 163.

⁹ Halvetiyye tarikatı XIV. yüzyılda İran ve Azerbeycan sahasında ortaya çıkmış olup ilk piri Ömer el-Halveî (öl. 800/1397-98), ikinci piri Seyyid Yahya Şirvanî'dir (öl. 868/1463-64). Azerbeycan'ın bugünkü başkenti Bakü'ye yerleşerek tarikatını oradan yaymaya çalışan Seyyid Yahya Şirvanî'nin etrafında yüzlerce mürit toplanır. Anadolu'dan pek çok kişi Seyyid Yahya Şirvanî'ye mürit olmak için Bakü'ye gider. Daha sonra Halvetiliğin büyük şeyhleri olarak temayüz edecek olan Pir Muhammed Erzincanî (öl. 879/1474), Aydınlı Dede Ömer Ruşenî (öl. 892/1487), Habib Kirmanî (öl. 902/1497) ve daha başka pek çok kişi Seyyid Yahya Şirvanî'nin gözetiminde tasavvufî terbiyelerini tamamlayıp başta Anadolu ve Mısır olmak üzere pek çok ülkeye dağılmışlar ve bu ülkelerde Halvetiliğin yayılması için çaba sarfetmişlerdir (Mustafa Aşkar: "Bir Türk Tarikatı olarak Halvetiyye'nin Tarihi Gelişimi ve Halvetiyye Silsilesinin Tahlihi", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. XXXIX, (1999), s. 541-544).

¹⁰ Mustafa Aşkar: *Ağm*, s. 547-548.

karşı koymak idi. Bu sebeple Safevîlerle aynı kökten geldikleri için onları ve metotlarını iyi tanıyan ve Şîa'daki Ehl-i beyt sevgisini Sünnî anlayışa ters düşmeden öne çıkararak Halvetiyye tarikatı, Osmanlılar tarafından desteklenmiş, kısa zamanda Anadolu ve Rumeli'de en yaygın tarikat hâline gelmiştir. Osmanlı devleti, Safevî tehlikesine karşı yürüttüğü askerî tedbirlerin yanı sıra dinî ve sosyal müesseseleri desteklemiş, şehir merkezlerini cami ve mescitlerle donatmış, Sünnî akideyi savunan âlimler ve şeyhlere rahat çalışabilme ortamı hazırlamıştır.¹¹

Bu tedbirler çerçevesinde XVI. yüzyılda Çorum, Tokat, Amasya, Erzincan gibi yoğun Safevî propagandasına maruz kalan Sivas'ta vali Hasan Paşa (öl. 974/1567) tarafından 972'de (1564-1565) inşa ettirilen ve bugün Meydan Camii diye anılan camiye Zile'de yaşayan ünlü Halvetî şeyhi Şemseddin Sivasî vâiz olmak üzere davet edilmiş, kendisi için bir tekke yaptırılmış ve vakıflarla desteklenmiştir.¹² Şemseddin Sivasî ömrünün otuz dört yıllık geri kalan kısmını Sivas'ta irşat faaliyetleriyle ve eser yazmakla geçirmiştir. Zile'de kaleme aldığı *Hallü Ma'âkidi'l-Kavâ'id, Zübdetü'l-Esrârfi-Şerhi Muhtasarı'l-Menâr, Süleymâniyye* isimli eserlerinden sonra Sivas'ta yazmış olduğu ilk eser *İrşâdü'l-Avâm*'dir. Şiîlerin bozuk inançlarını, Hz. Alî'ye duydukları sevgideki aşırılıkları ve tarikat anlayışlarındaki yanlışlıkları tenkit eden bu eser, zemin ve zaman itibarıyla Osmanlıların, Safevîlere karşı yürüttükleri politikaya uygun düşmektedir. Safevîlerin Anadolu halkı üzerindeki tesirlerini, bu tesirlerin zamanla ortaya çıkaracağı kötü neticeleri fark eden Şemseddin Sivasî, duyduğu dinî, tasavvufî ve siyasî endişelerle *İrşâdü'l-Avâm*'i kaleme almış olmalıdır.¹³

2. Şekil Özellikleri

İrşâdü'l-Avâm 255 beyitlik küçük bir mesnevîdir. İçerisinde mesnevîden başka nazım şekilleri ile yazılmış parçalar bulunmamaktadır. Mesnevî, klâsik terîp hususiyetlerine uygun olarak münacat mahiyetinde beyitlerle başlar. Naat, sebeb-i telif, devrin büyüklerine medhiye vb. bölümler yoktur. Eserin 137-187. ve 202-222. beyitleri arasında sırasıyla "Hikâyet-i Münâsib-İlâl der-în Makâm", "Hikâyet-i Münâsib" başlıklarıyla konuya uygun iki hikâye anlatılır. Şair beyitler arasına fikirlerini destekleyen üç hadis ile iki ayeti iktibas etmiştir.

¹¹ Tahsin Yazıcı: "Fetih'ten Sonra İstanbul'da İlk Halvetî Şeyhleri: Çelebi Muhammed Cemalettin, Sümbül Sinan ve Merkez Efendi", *İstanbul Enstitüsü Dergisi*, C. II, (1956), s. 87; Saim Savaş: *XVI. Asırda Anadolu'da Alevilik*, İstanbul, Vadi Yay., 2002, s. 143-145; Mustafa Aşkar: *Agm*, s. 548.

¹² Şeyh Receb-üs Sivâsî: *Hidâyet Yıldızı*, Çev. Hüseyin Şemsi Güneren, İstanbul, Seçil Ofset Mat., 2000, s. 40; Müstakimzâde Sadeddin Süleyman: *Hülâsâtü'l-Hediyye*, Millet Ktp., Ali Emîri Efendi Şer'iyye Bl., nr. 1082, bk. 13a; Bursalı Mehmed Tahir: *Meşâyih-i Osmâniyyeden Sekiz Zâtin Terâcim-i Ahvâl*, İstanbul, A[rin] Asaduryan Şirket-i Mürettebiyye Mat., 1318 [1900], s. 9; Hasan Yüksel: "Sivas'ta Bir Şeyh Ailesinin Ortaya Çıkışı ve Vakıfları Üzerine Bir Deneme (Şeyh Şemseddin Ailesi)", *Revak*, S. 1. (Aralık, 1990), s. 38-53.

¹³ Medrese kökenli bir mutasavvıf olan Şemseddin Sivasî, Sünnî inancın temsilcisi olarak yalnız *İrşâdü'l-Avâm*'i yazmış olmakla kalmamış, ehl-i sünnetin bakış açısıyla dört halifenin ve İmam-ı Azam'ın menkabelerini de kaleme almıştır. Birincisi mensur, ikincisi manzum olan her iki eser de basılmıştır (*Menâkib-ı Cehâr-yâr-ı Güzîn*, İstanbul, Takvimhane-i Âmire, 1278; *Menâkib-ı İmâm-ı A'zam*, İstanbul, Tevîk Efendi Mat., 1291). Ayrıca eserleri içerisinde yeri geldikçe Bektaşîliği yanlış yorumlayanları ve Rafizîleri yermiştir. Bektaşîlerin hatalı inanç ve davranışlarını *Menâkib-ı İmâm-ı A'zam*'ın 21 beyitlik "Takrîb" başlıklı bölümünde (s. 20-21), Rafizîlerin batıl düşüncelerini ise İbretnümâ'da 30 beyitlik "Kaşîdetün İmmezemmeti'l-Revâliż" başlıklı bir kaside ile eleştirmiştir (Süleymaniye Ktp., Hasan Hüsnü Paşa Bl., nr. 1038, bk. 15a-16a).

2.1. Vezin

Eserde baştan sona aruzun hezec bahrinden *mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ûlün* kalıbı kullanılmıştır. Kısa ve işlek olması sebebiyle bilhassa uzun hikayelerde tercih edilen bu kalıpla pek çok mesnevî kaleme alınmıştır. Ahmet Fakih'in *Çarhnâme'si*, Yunus Emre'nin *Risâletü'n-Nushiyye'si*, Yazıcıoğlu Mehmed'in *Muhammediyye'si*, Cem Sultan'ın *Cemşid ü Hurşid'i*, Hamdullah Hamdî'nin *Leylâ vü Mecnûn'u* ile *Tuhfetü'l-Uşşâk'*, Yahya Bey'in *Yûsuf u Züleyhâ'sı* bunlardan birkaçıdır.

İrşâdü'l-Avâm vezin açısından başarılı bir eser değildir. Vezin kusurları, bilhassa imaleler dikkat çekecek kadar fazladır. Aşağıdaki beyitte birinci mısradan üç, ikinci mısradan beş olmak üzere toplam sekiz imale bulunmaktadır:

Qıyâmetde gele bir bölük insân
Yüzi kara kamusı chl-i 'işyân

2.2. Kafiye

Kafiye açısından *İrşâdü'l-Avâm* başarılı bir eser sayılabilir. Şemseddin Sivasî'nin zengin bir kafiye lügati vardır. Kafiye ve redif kafiyeler birlikte değerlendirildiğinde 255 beyitlik mesnevîde 108 beyitte (% 42.35) Arapça, 72 beyitte (% 28.23) Türkçe, 17 beyitte (% 6.6) Farsça, 26 beyitte (% 10.19) Arapça-Farsça, 18 beyitte (% 7.05) Türkçe-Arapça, 14 beyitte (% 5.49) Türkçe-Farsça kelimelerle kafiye yapılmıştır. Bu rakamlar şairin kafiyelerde daha ziyade Arapça kelimeleri tercih ettiğini ortaya koymaktadır.

Aynı dilden kelimelerin birbiriyle kafiye yapılmasına büyük ölçüde dikkat edilmiş, *tekrâr-ezkâr* (b. 16), *i'tikâd-fesâd* (b. 62), *intikâm-kelâm* (b. 156) vb. Arapça kelimelerle 108; *ol-yol* (b. 31), *leş-baş* (b. 37), *çok-yok* (b. 130) vb. Türkçe kelimelerle 57; *râz-sâz* (b. 15), *dürüg-fürüg* (b. 127), *nâdân-muğaylân* (b. 177) vb. Farsça kelimelerle 17 kafiye kurulmuştur. Toplam olarak 183 (% 71.76) beyitte aynı dilden kelimeler kafiyelendirilmiştir.

Klâsik kafiye anlayışına göre en makbul kafiye kabul edilen mukayyed kafiye (zengin kafiye) Arapça ve Farsça asıllı kelimelerle yapılan kafiyelerde dikkat çekecek kadar fazladır: *'ibâdât-murâdât* (b. 8), *âzâd-feryâd* (b. 19), *şerîf-münîf* (b. 27), *ser-mâye-dâye* (b. 87). Yarım kafiyeler ise bilhassa Türkçe kelimelerin meydana getirdiği kafiyelerde çokça kullanılmıştır: *öz-iz* (b. 6), *şeyham-em* (b. 35), *bul-çıl* (b. 215). Aynı kelimelerin yakın aralıklarla kafiye olarak getirilmemesine itina gösterilmiştir. Üç ayrı yerde kafiyelenen *münâfik-muvâfik* kelimeleri iki beyitte bir beyit arayla (b. 226, 228) tekrarlanmıştır. Sekiz beyit arayla geçen *gündüz-düpdüz* (b.136, 155) kafiyelerinden başka yakın aralıklarla kullanılan kafiye tekrarı görülmez.

Aşık ve Tekke edebiyatında yadırganmamakla birlikte, Divan şiiri estetiği içerisinde hoş karşılanmayan redif kafiyeler yirmi ayrı beyitte geçmektedir. Şâyigân kafiye (mebzûl kafiye) de denilen redif kafiyelerden bazıları şunlardır: *bilürler-vürler* (b. 69), *ıutarsın-kaçarsın* (b. 123), *sevendür-kemdür* (b. 200), *sevmez-gelmez* (b. 210).

Ahenk ve konu bütünlüğünü sağlayan bir unsur olarak şiirde yer alan rediflerin *İrşâdü'l-Avâm*'da çok fazla kullanıldığı görülmektedir. 255 beyitten meydana gelen mesnevînin 136 beytinde redif vardır. Bunlardan 107'si ek rediftir. 119 beyitte ise redife yer verilmemiş, yalnız kafiye ile yetinilmiştir.

3. Dil ve İfade Özellikleri

İrşâdü'l-Avâm, telif edildiği dönemde yaygınlık arz eden din ve tasavvuf alanındaki yanlış bilgi ve telâkkileri düzeltmek amacıyla kaleme alınmış nasihatname türünde bir eserdir. Halkı bilgilendirmek için yazılmış böyle bir eserde halkın anlayacağı bir dilin kullanılması tabiidir. Bu sebeple mesnevî baştan sona külfetsiz sayılabilecek yalın bir dille nazmolunmuştur. Dili, devrin diğer mesnevîlerine göre sadedir. Arapça ve Farsça kelimelere oranla Türkçe kelimeler daha fazladır. Şair anlatmak istediği fikirleri tasannua düşmeden açık, anlaşılır bir dille ifade eder. Sahte bir şeyh ile arkasından giden cahil insanların tasvir edildiği aşağıdaki beyitlerde bu özellik açıkça görülmektedir:

Er oğlu diyü bir câhil hımârı
Bulup şeyh idinürler anı yârı

Geçer meclisde toy gibi küridür
Öper cühhâl elin hoş hoş kırıdır

Görür bu rağbeti şanur ki şeyham
Haqqat idemez kel başına em

Kerâmetler şatar hıdmetde gâfil
Ki şeyh idindiler bir nice câhil

Çonar çarçal gibi dünyâ leşine
Düridür bir yolu kendi başına

Ne âyâta uyar ne hod hadîşe
Nedür bu diyü şorsañ ol habîşe

Cevâb virür ki erkân-evliyâdur
Bu sözi dağı bilün iftirâdur

Ne 'ilmi var ne zühdi ne diyânet
Ne hîlmi var ne taqvâ ne emânet

Gözi hâ'indür işi kalb uğrı
Bu hâliyle şanurlar anı toğrı

Düşüp kapulara olmuş dilenci
Velâyet de şatar gör ol yalancı

'Acebdür bu ki bu hâli görürler
Dönüp bundan yine himmet umarlar

Getürür halvetine kız u 'avret
Şıkar elini ya'nî itdi himmet

Kimine kız virür kimine oğlan
Bilûñ kâfir olur aña inanan

b. 33-45

Münacat beyitlerindeki samimi, lirik anlatım dışında esere tahkiyevî bir üslup hakimdir. Şair *buyurmuş girü, oñat diñle, kulak tut* vb. ifadelerle ele almak istediği konulara giriş yapar ve düşüncelerini art arda sıralar.

Irşâdü'l-Avâm'da Eski Anadolu Tükçesinden kalma bazı gramer özellikleri görülmektedir: Gerundium eki *-madın/-medin* (tırmadın b. 67, utanmadın b.124), gelecek zaman üçüncü teklik şahıs eki *-isar/-iser* (olısar b. 89, gösteriser b.31), emir ikinci teklik şahıs eki *-gıl/-gil* (eylegil b.183, sevgil b. 180) Eski Anadolu Tükçesi gramer özelliklerinden bazılarıdır.

4. Muhteva Özellikleri

Irşâdü'l-Avâm dinî, tasavvufî nasihatname türünde bir mesnevîdir. Başlıklarla ayrılmamış olmasına rağmen, eser muhteva açısından giriş bölümü, konunun işlendiği bölüm ve bitiş bölümü sayılabilecek üç bölüm hâlinde değerlendirilebilir.

255 beyitlik mesnevînin 1-24. beyitleri giriş bölümü kabul edilebilir. Bu bölüm geleneğe uyarak iki beyitlik münacatla başlar. Bilâhare sırasıyla İblis'in ve nefsin insanı kötü işlere sürüklemesi, kişiyi yoldan çıkarması anlatılır. On üçüncü beyitten itibaren tekrar münacat beyitleri gelir. Şair, Cenab-ı Hakk'a hitaben bildiğinin yanıldığına yetmediğini, bu sebeple bir an bile kendisini bildiğine bırakmaması gerektiğini ifade eden beyitle giriş bölümünü bitirir.

Bir başlıkla ayrılmış olmamasına rağmen 25-252. beyitler konunun işlendiği bölümdür. Şair bu bölümde tek bir konuyu değil, birçok konuyu sırasıyla işler.

Önce tarikatle ilgili düşüncelerini dile getirir. Kişiyi doğru yolu gösterecek, şeriatî öğretecek, âlim, ilmiyle âmil bir şeyhin gerekliliği belirtilir. Dünyanın tuhaflaştığı, insanların yalancılara uydukları, er oğlu diye bir cahil eşeğe bağlandıkları ifade edildikten sonra bir şeyh taslağının şahsında bu sahte şeyhlerin özellikleri anlatılır. Müellifin ifadesine göre bu şeyh taslağı mecliste baş köşeye oturur, cahiller elini öptükçe daha da kırıtmaya başlar. Kartal gibi dünya leşine konar. Kendi başına yeni yollar türetir. Ne ayete uyar, ne hadise. "Bu yaptığın nedir" diye sorsan, "Bu evliyanın rükünleridir" diye cevap verir. "Onda ne ilim, ne zühd, ne diyanet, ne hilim, ne takva, ne de emanet vardır. Gözü hain, işi gücü kalp çalmaktır. Bu hâliyle insanlar onu doğru biri zannederler. Kapı kapı dilenmesine rağmen velilik taslar. Bu durumu gördükleri hâlde yine de insanlar bundan himmet ümit ederler. Kadın ve kızlarla halvette kalıp ellerinin sıkarak onlara himmet ettiğini söyler. Kimine kız, kimine oğlan verir. Kimine "Günahını bağışladım, seni arıtım" der. O Nemrud'a benzeyen sapık Tanrılık iddiasında bulunur. Daima kötü işlerin peşinde koşar. Kendisine zekat ve adak veren kişilerin orucunu ve namazını bağışlar. Bu özelliği dolayısıyla cahiller başına üşüşür, o deccal şeyh de onları mürit edinir, başlarına sapıklık tacı giydirir.

Şeriatı danişment sözü der. Adını filan oğlu filan diye yayarak cahillere şeytan olur. Böylelikle nice dindar kişileri yoldan çıkarır. Etrafındakilere "Fakihlerin haram dediklerini yiyin" diye öğüt verir. Bu sahte şeyhin yaptıkları ve dedikleri halkın nefesine kolay gelir. Ona uyarak kâfir olurlar, sözlerine inanarak türlü türlü fesat işler çıkarırlar. Nice ham kişi bu küfrü kendisine din edinir. Allah'ı ve Resul'ünü gönülden çıkarıp o murdar kişiyi candan sever. Hakk'ın ismini unutup oturdukça kalktıkça o habisin ismini anar. Birinin malı artsa, sevineceği bir şeyle karşılaşsa, yahut oğlu kızı doğsa, o olgunlaşmamış kişiler Tanrı'nın bu vergisini pirlerinden bilirler. Tanrı'nın emri ile birine belâ isabet etse, musibete uğrayan o kişiye töhmet ederek "Pir oğlu sana kırılmıştı, hem de öfkelenerek sövmüştü, bu belânın sana geliş sebebi budur; var eksiklik dile, işin kolaylaşsın" diye çıkışırlar. Hakk'ın takdirini ondan bildikleri için hepsi kâfir olurlar.

Farzedelim ki şeyh geçinen kişinin atası ya veli, yahut Ali, yahut da Peygamber'dir; kendinde takva olmazsa onun irşadı aslında yoldan saptırmadan başka bir şey değildir. Şair konuyla ilgili bir hadisi dört beyit içerisinde nazma çeker ve beyitler arasına Arapça metnini alır. Zikri geçen hadis şöyledir: "Cennet Allah'a itaat edenler içindir, Habeşli bir köle dahi olsa; cehennem Allah'a isyan edenler içindir, Kureyşli bir melik dahi olsa." Müellif iki beyit sonra, "Ameli kendisini geride bırakanı, nesebi öne çıkarmaz" mealindeki bir hadisi iktibas eder ve beyitler hâlinde yorumlamaya başlar. Bu yorumlarda insanların seferde oldukları, iyi ve güzel işler yapmadan cennete giremeyecekleri, amelle gitmeyen bir kulun soy sop ile bir adım yol alamayacağı, ahirette Allah'ın insandan amel istediği, amelsizlerin hüsrana uğrayacakları dile getirilir.

Müellif, kıyamet günü Allah'a isyan etmiş yüzleri kara bir bölük insanın geleceğini, kendilerini "Ali oğlanlarıyız" diye takdim edeceklerini, buna karşılık zebanilerin "ispat edin" diyeceklerini, ancak o gün amelden başka bir şahidin dinlenmeyeceğini beyitlerle ifade ettikten sonra o günün Şiileri ile ilgili düşüncelerini dile getirir. Bu düşüncelere göre bir kimsenin, birinin oğlu olabilmesi için onun yolundan gitmesi gerekir. Sözü ve işi Ali'ye uymayan kişiler onun oğlu olamazlar. Ali asla haram yememiş, namahremden kaçmış, zina yapmamış, ailesini başkalarına göstermemiş, ağza ve imana küfretmemiş, din için Zülfikar'ı çekmiş, hiç yalan söylememişti. Ali'ye bağlılık iddia edenler ise bunun tersini yapmaktadırlar. Dinine söven kişi inine üren ite benzer. Din ve iman Resul'ündür; bu sebeple dine söven kişi Müslüman olmaz. Kendilerini Hz. Ali'ye nispet edenlerin gözleri hain, dilleri yalancıdır. Şarap içerler, uyuşturucu madde kullanırlar. Peygamber onların ceddî, Ali ataları olamaz. Ali hiçbir insana secde etmemiş, hiçbir insanı da kendine secde ettirmemiştir. Allah'tan başkasına secde edilmez. Hâlbuki Şiiler Allah'a değil, insana secde etmektedirler. Allah ancak kendisine secde etmeyi emretmiştir. Bu sebeple insan için beş vakit namazı farz kılmıştır. "Muhibb-i Haydar'am", yahut "evlâdam" diyerek kendilerini Ali'ye nispet edenlerin buna hakkı yoktur. Zira seven sevdiğinin yolundan gider. Şiiler ise tam tersini yapmaktadırlar. Ali çaryara (Ebubekir, Ömer, Osman, Ali) hiç lânet etmemiştir. Onlar birbirlerini candan severler, gece gündüz birbirleriyle buluşurlar; birlikte Hz. Peygamber'in sohbetine katılırlardı. Onlarda kibir, düşmanlık, nifak, buğz ve lânet etmek âdeti yoktu. Onlar din yoluna baş koymuşlardı.

Şair, Şiîlik ve Şiîlerle ilgili fikirlerini dile getirirken konuyla ilgili peşpeşe iki hikâye anlatır. "Hikâyet-i Münâsib-Hâl der-în Makâm" başlıklı birinci hikâye şöyledir: Bir ülkede ilmiyle amil, takva sahibi bir şeyh vardır. Bir gün vatanını ter edip Medine'ye göçer. Mescid-i Nebevî civarında gece gündüz ibadette meşgul olur ve manevi açıdan pek çok merhale kateder. O civarda şeytana yarar işler yapan münafik bir dükkân sahibi vardı. İhtiyaç sahiplerinin uğramak zorunda kaldığı dükkânında hububat satmakta idi. Medine'ye misafir olan şeyh dükkân sahibi Rafızî'ye giderek bir şeyler almak ister. Rafızî ise "Ebubekir'e söversen veririm" der. Şeyh "Onlara sövene Allah binlerce lânet etsin" diye karşılık verir. Buna kızan Rafızî vurup şeyhin bir gözünü çıkarır. Şeyh gönlü gamlı, gözleri kan içinde Ravza-i Nebevî'ye yönelir. Ellerini açarak "Ey her şeyi bilen Rabb'in Resul'ü! Zalim bir köpek bize gör neyledi. Gözüm için şikâyet etmiyorum. Yalnız ashabın için intikâm al ki, kimse onlar hakkında bir daha böyle kötü sözler söylemesin" diye yakarır. Daha sonra şeyh rüyasında Hz. Peygamber'i görür. Sağ yanında Ebubekir ve Ömer, sol yanında Osman ve Ali olduğu hâlde gelir ve şeyhe selâm verir. Şeyh hemen yere kapanarak Hz. Peygamber'in ayağına yüzünü sürer. Hz. Peygamber tebessüm ederek eliyle şeyhin gözüne dokunur dokunmaz şeyhin gözü sıhhat bulup düzelir. Şeyh uyandığı vakit gözünün yerine geldiğini, hatta öncekinden daha sıhhatli olduğunu görür ve Allah'a hamd eder. Ravza'ya varıp orada ibadette meşgul olur. Günlerden bir gün yüzü örtülü ama, gözü kan içinde bir kişi ağlayarak gelip yanına oturur. Şeyh, "Sen kimsin, hikâyenı anlat" diye sorar. Gelen kişi daha önce şeyhin gözünü vurup çıkaran zalim Rafızî'dir. Hemen hikâyesini anlatmaya başlar. Rafızî rüyasında önünde Ali, yanında diğer üç halife olduğu hâlde Hz. Peygamber'i görür. Rafızî koşar selâm verir, ama selâmını almazlar. Ali ileri çıkar ve Rafızî'nin yüzüne bir sille vurarak sahabelerden dilini kesmesini, onları sevmekle saadete ulaşabileceğini söyler. Rafızî uykudan uyandığında gözlerinin çıktığını, dilinin ise lâl olduğunu fark eder. Bu rüyasını daha önce gözünü vurup çıkardığı şeyhe anlattıktan sonra sahabeye buğz etme, çaryara sövme gibi kötü işlerden vaz geçtiğini söyleyip ondan af diler. Şeyh de bu samimî itirafı karşısında Rafızî'yi affeder. Bu hikâyeden sonra, "Ya Ali, biri sevgide, diğeri düşmanlıkta aşırı giden iki taife seninle ilgili yanlış düşünceleri sebebiyle helâk olmuştur" mealindeki hadis beyitler arasına Arapça metniyle alınmış, manası da genişletilerek nazımla Türkçeye aktarılmıştır.

"Hikâyet-i Münâsib" başlıklı ikinci hikâye ise şöyledir: Basra'da olgun bir kişi ile süreklî dört halifeye söven cahil bir komşusu vardır. Cahil komşu her gün çaryara hakaretler yağdırır. Olgun kişi bu hâle çok üzülür. Çaryara yapılan hakaretleri duyduğu bir gün hüznü bir şekilde yatağa yattığında Hz. Peygamber'i rüyada görür. Yanında sahabiler olduğu hâlde yüzünde sevinç, elinde bir bıçakla kendisine doğru gelmektedir. Hemen Hz. Peygamber'e koşarak nifak ehli bir komşusu olduğunu, Ebubekir, Ömer ve Osman'ı sevmediğini, onlara dil uzattığını, bu sebeple çok üzüldüğünü söyler. Hz. Peygamber bıçağı kendisine uzatır ve "Bu bıçağı al, o itin işini bitir" der. Olgun kişi Hz. Peygamber'in dediği gibi cahil komşusunu öldürür. Uykudan uyandığı vakit komşusunun evinden feryatlar geldiğini duyar. Sebebini araştırdığında komşusunun döşeğinde ölmüş olduğunu öğrenir. Sabah komşusunun evine gider ve boğazında bıçak yarasını görür. Müellif bu hikâyeden sonra gelen "Dahî çokdur bunuñ gibi hikâyet" mısraıyla aynı konuda daha pek çok hikâye olduğunu belirtir.

Alevilikle ilgili anlatılan iki hikâyeden sonra müellif dört halife ve diğer sahabelerle ilgili düşüncelerini ve duygularını dile getirir. Sünnî anlayışı da yansıtan bu düşüncelere göre "çaryâr" Hz. Peygamber'in dostlarıdır. Onları sevmeyen Resulüallah'tan uzak olur. Onları münafıklar sevmese şaşılmaz; çünkü Resulüallah'ın zamanından beri münafıklar dört halifeyi sevmezler. Münafıkların nesilleri dünyada oldukça çaryarı sevmeyenler de olacaktır. Sahabelerin her birisi din yolunun önderleridir. Onlar Hz. Peygamber'in mahremi, İslâm dinin askerleridir. Vahyin emini, zorluk zamanında yardımcılardır. Ailesini ve çocuklarını terk edenler, evlerini memleketlerini bırakanlar, din binasını abat edenler onlardır. Din için hicret etmişler, Hakk'a arka çıkmışlardır. Çok şefkatlidirler, ama kâfirlere karşı da şiddetlidirler. Az yemek yerler, az konuşurlar. Geceleri ihya eden, özlerini ifna eden, din ve iman hususunda öne geçen bunlardır.

İrşâdü'l-Avâm'ın son üç beyti bitiş bölümü sayılabilir. Şair bir tarih beytiyle mesnevînin yazılış tarihini verir. Daha sonra eserini tamamlayabildiği için Allah'a hamdeder. Son beyitte ise arzusunun erenler meclisinde anılmak olduğunu söyleyerek *İrşâdü'l-Avâm*'ı bitirir.

5. Eserin Nüshaları

Yaptığımız kütüphane araştırmalarında *İrşâdü'l-Avâm*'ın üç yazma nüshasını tespit edebildik. Bu nüshaların tavsifi şöyledir:

5.1. İstanbul Süleymaniye Ktp., Hafid Efendi Bl., nr. 122/3 (=H).

Şemseli, şirâzeli, cetvelli, miklepli kahverengi deri bir cilt içinde 324 yaprak bulunmaktadır. *İrşâdü'l-Avâm* mecmuanın 315b-324a yaprakları arasındadır. 240x117 (130x80) mm. ebadında; az âharlı, filigranlı, su yollu, krem renkli ince kâğıt üzerine, çift sütuna 16 satırlı nesih hatla yazılmıştır. Başlıklarda kırmızı, metinde siyah mürekkep kullanılmıştır.

324a'daki istinsah kaydına göre 24 Şevval 1120 (6 Ocak 1709) tarihinde Hacı Bayram Camii imamı Hafız Mehmet tarafından Ankara'da istinsah edilmiştir. H nüshası 255 beyit ihtiva etmektedir.

Başı: (315b) Elâ iy pâdişâhlar pâdişâhı
Kölay eyle saña varmağa râhı

Sonu: (324a) Bu durur Şemsî'nün dâ'im murâdı
Erenler meclisinde ola yâdı

5.2. İstanbul Süleymaniye Ktp., Kasideczade Bl., nr. 717/3 (=K).

Sırtı deri, üzeri kağıt kaplı bir cilt içinde 133 yaprak bulunmaktadır. *İrşâdü'l-Avâm* mecmuanın 53b-58b yaprakları arasındadır. 190x115 (155x82) mm. ebadında; orta kalınlıkta, karışık renkte kâğıt üzerine tek kırmızı çizgiden ibaret cetvel içerisinde, çift sütuna 21 satırlı nesih hatla yazılmıştır. Başlıklarda kırmızı, metinde siyah mürekkep kullanılmıştır.

Müstensihi ve istinsah tarihi belli değildir. K nüshası bir yaprak kopuk olduğu için 218 beyit ihtiva etmektedir.

- Başı: (53b) Elâ iy pâdişâhlar pâdişâhı
Kıolay eyle saña varmağa râhı
- Sonu: (58b) Bu durur Şemsî'nüñ dâ'im murâdı
Erenler meclisinde ola yâdı

5.3. Atatürk Ktp., Osman Ergin Bl., nr. 1657 (=OE)

Ciltsiz 16 yaprak içinde; 210x160 (170x127) mm. ebadında; az âharlı, su yollu, krem renkli ince kâğıt üzerine, çift sûtuna 12-14 satırlı rika hatla yazılmıştır.

Başlıklar dahil metinde siyah mürekkep kullanılmıştır.

Müstensihi ve istinsah tarihi belli değildir. 254 beyit ihtiva etmektedir.

- Başı: (1b) İy pâdişâhlar pâdişâhı
Kıolay eyle saña varmağa râhı
- Sonu: (10b) Budur Şemsî'nüñ dâ'im murâdı
Erenler meclisinde ola yâdı

Bu üç nüshadan OE nüshası cahil ve dikkatsiz bir müstensihin elinden çıkmış olmalıdır. Kelime eksiklikleri, Vezin ve mana yanlışlıkları bir hayli fazladır. Öyleki kelimeler tamamen farklılaşmakta, hiç bir anlam ifade etmeyen şekillere bürünebilmektedir. Mesela *er kıulı pır kıulı* (b. 69) kelime grubu *er kıupi yar kıupi* (OE 4a) şekline girebilmektedir. Bu sebeple tenkitli metin oluşturulurken OE nüshası çıkarılmıştır. K nüshası tamir görmüş olup bir yaprak kopuktur. Türkçe eklerdeki ünlülerin imlası incelendiğinde günümüz Türkçesiyle benzer özellikler gösteren bu nüshanın çok yakın bir dönemde istinsah edildiği sonucu çıkarılabilir. H nüshası bilgili bir müstensihin istinsahıyla vücut bulmuş olup eksiksiz sağlam bir nüshadır. Tenkitli metin kurulurken H nüshası esas alınmış, K nüshası ile karşılaştırılmıştır.

HÂZİHİ RİSÂLETÜ İRŞÂDİL-‘AVÂM ŞEYH ŞEMS
BEFENDİ'NÜN TE'LİFİDÜR*

Bismillâh irrahmân irrahîm

Mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ülün

H 315b, K 53b	1	Elâ iy pâdişâhlar pâdişâhı
Çolay eyle saña varmağa râhı
	2	Harâmî çok yol üzre yoldaşum yok
Saña lâyıq İlahâ bir işüm yok
	3	Oturmuşdur yolunda şöyle İblîs
Benümle dâ'im işi mekr ü telbîs
	4	Cehennem yolını tezyîm ider ol
Harâm işleri hoş tahsîn ider ol
	5	Cinânuñ yolına düzer mehâlik
Ki ümmet olmaya ol yola sâlik
	6	Diler yoldaş ide kendü özine
Takup zencîri başdura izine
	7	Ki her dem işlede dürlü fesâdı
Anuñla dür ide Haq'dan 'ibâdı
	8	Görür nefis yok o yolda hiç 'ibâdât
Velî arzûları anda murâdât
	9	Diler kim evlerine ola vâsıl
Murâdın ol la'înün kıla hâsıl
	10	Didüm iy nefis-i zâhir-bîn ü câhil
Bu işler içre vardur zehr-i kâtil
	11	Seni arzûlarıñ yoldan çıkarur
Çıkan yoldan Hudâ'ya nice varur
H 316a	12	Budur nefis ile pes ceng ü cidâlüm
Yeñer gâhî beni qalmaz meccâlüm
	13	İlahâ çâresüzler çâre-sâzı
Budur bu derdmendüñ saña râzı

* II.

² üzre : uzak K.

- 14 Beni nefsün kuyûdından hâlâş it
Gider reng-i 'avâmî hâş-ı hâş it
- 15 Senüñle ola her işümde rāzum
Senüñle ola her sūz ile sāzum
- 16 Dilümde zikr ola tekrār-ı yā hū
Gönülde fikr ola ezkār-ı yā hū
- 17 Kapuñ ola namāza kıblegāhum
Tapuñ ola niyāza secdegāhum
- 18 Senüñle eyleyem her demde bāzār
Nite olam senüñ ğayruñla bā-zār
- 19 Beni hem benligümden eyle āzād
Elinden benligümüñ dād u feryād
- 20 Beni yoldan çıkarar benligümdür
Beni rüsvāy iden hōd benligümdür
- 21 Olur halk içre benlikden kişi zār
Olur benlik ucından dervīş āzār
- K 54a 22 Saña benden kıtluram ben şikāyet
Dilümden hasb-i hālümden hikāyet
- 23 Beni birlik yolına eyle islāk
Ki birlikde olanlar oldılar pāk
- 24 Beni bir dem de kōma bildügüme
Ki yetmez bildügüm yañulduğuma
- 25 Huşuşan fitne-i āhır zamāndur
Bu yolda başka gitmeklik ziyāndur
- 26 Gerekdür sālīke bir şeyh-i kāmīl
Ola 'ālim ü 'ilmi birle 'āmīl
- 27 Diliyle öğrede şer'-i şerīfī
Gönülde göstere rāh-ı münīfī
- H 316b 28 Eger 'ilm ü 'amel olmasa anda
Aña uyan olur lā-būd ziyānda
- 29 Buyurmuşdur zīrā sulṭān-ı kāmīl
Velī olmaz cihānda merd cāhil

²⁰ iden : kılan K

²⁴ dem'de kōma : dem kōma ben H.

- 30 Nedür cāhil demek a'mā dimekdür
Nedür a'mā demek yol görmemekdür
- 31 Kişi kim kendi yolın görimez ol
Nicesi gösteriser gayrıya yol
- 32 'Aceb olmuş durur 'ahvāl-i 'ālem
Ki kezzāba uyarlar şimdi ādem
- 33 Er oğlu diyü bir cāhil hımārı
Bulup şeyh idinürler anı yārī
- 34 Geçer meclisde toy gibi küridür
Öper cühhāl elin hoş hoş kıridür
- 35 Görür bu rağbeti şanur ki şeyham
Haqıqat idemez kel başına em
- 36 Kerāmetler şatar hıdmetde gāfil
Ki şeyh idindiler bir nice cāhil
- 37 Konar karıtal gibi dünyā leşine
Dürdür bir yolu kendi başına
- 38 Ne āyāta uyar ne hod hadıse
Nedür bu diyü şorsañ ol habıse
- 39 Cevāb virür ki erkān-evliyādür
Bu sözi dağı bilün iftirādür
- 40 Ne 'ilmi var ne zühdi ne diyānet
Ne hilmı var ne taqvā ne emānet
- 41 Gözi hā'ındür işi kalb uğrı
Bu hāliyle şanurlar anı toğrı
- 42 Düşüp kapulara olmuş dilenci
Velāyet de şatar gör ol yalancı
- K 54b 43 'Acebdür bu ki bu hāli görürler
Dönüp bundan yine himmet umarlar
- H 317a 44 Getürür halvetine kız u 'avret
Şıkar elini ya'nı itdi himmet
- 45 Kimine kız virür kimine oğlan
Bilün kāfir olur aña inanan

31 görimez : görmeye K.

34 elin hoş hoş : elini hoş K.

- 46 Kimine dir günâhuñ yarlıgadam
Aritdum sende hiç nesne komadam
- 47 Ulûhiyyet ider da'vâ o Nemrûd
Aña maqbûl olandır Hakk'a merdûd
- 48 Öper elini ol câhil kıvanur
Zîrâ ki mufl günâhı yarlıganur
- 49 Olur şer işlerûñ ol dem peyigi
Şu şeyh-i kelbi gör ü bu geyigi
- 50 Bağışlar kiminûñ şavm u şalâtın
Virürse kendüye nezr ü zekâtın
- 51 Bu hâl ile üşer başına cühhâl
Mürîd idinür anları o deccâl
- 52 Urur başlarına tâc-i dâlâlet
Neler işler kişiye gör cehâlet
- 53 Şanur derdine dermân oldı ol ħar
'Aceb derde giriftâr oldı ebter
- 54 Koyup şer'i öger efsâne sözler
Târîkat qor adın o ħara yüzler
- 55 Dânişmend sözi dir şer'-i şerîfe
Müselmân diyü kim dir ol ħarîfe
- 56 Olur şeytân o müfsid câhilâna
Adın ħakup fülân ibn-i fülâna
- 57 Niçe dîn ehlini yoldan çıkarur
Gel inşâf eyle Hakk'a nice varur
- 58 Aña şeyhum diyen nâdâni gör sen
Aña şeyhum diyen yalanı gör sen
- 59 Dağı ta'lîm ider ki fakıların
Ĥarâmdur didügin ekl it olarun
- 60 İdüp segrimeyenlere ħarâmdur
İdüp bildürmeyene hoşca demdür

II 317b

⁴⁹ ol dem : dâ'im K.

⁵¹ K.

⁵⁴ adın o ħara : adını ħara K.

⁵⁹ didügin ekl it : didügi anlañ H.

⁶⁰ bildürmeyene : bildürmeyince K.

- 61 'Avāmuñ çün budur nefsi qolayı
Uyarlar kâfir olurlar alayı
- 62 Bu sözlere iderler i'tikâdı
Düzedürler niçe dürlü fesadı
- 63 Ne cānı var ki şeytān böyle telbīs
İdüp azdura Hâk'ın kulların İblīs
- 64 Bunuñla götürilür dīn-i İslām
Bu küfri dīn idinür bir niçe hām
- 65 Severler ol pelîdi cān u dilken
Rasûl'i Hâk'ı çıkarup gönülden
- 66 Otursa pīrin añar tursa pīrin
Hiç añmazlar anuñ şamuda yirin
- 67 Unudılmış Hâk'ın ism-i nefisi
Ha tırmadın añarlar ol habişi
- 68 Birinüñ mālı artuban sevinse
Ya anuñ oğlı yāhūd kıızı toğsa
- 69 Hâk'ın bu virgüsün andan bilürler
Adın er qulı pīr qulı virürler
- 70 Hâk'ın emri ile irse muşbet
İderler ol muşāba anda töhmet
- 71 Ki er oğlı saña incinmiş idi
Gāzab idüp saña hem sögmüş idi
- 72 Anuñ-çün uğraduñ sen bu belāya
Var eksiklik dile irsün qolaya
- 73 Hâk'ın taqdirini andan bilürler
Anuñ-çün cümleşi kâfir olurlar
- 74 Er oğlyam diyü hüsna gözedür
Ha tırmaz nefsinün ipin uzadur
- 75 Tatalum atası anuñ velidür
Ya Peygamber durur yāhūd 'Alî'dür
- H 318a 76 Ne rağbet kendüde olmasa takvā
Olur irşadı anuñ 'ayn-ı igvā

⁶⁵ 65-101. beyitler K nüshesinde yoktur. K nüshası tamir görmüştür. Diğer yapraklardaki beyit sayısı dikkate alındığında buradan bir yaprağın kopmuş olduğu anlaşılmaktadır.

- 77 Kulağ tut kim ne dir Tañri Rasül'i
Şu kim Qur'an'ı tutup gitse yolu
- 78 Hağ'uñ katında hoş mağbül olur ol
Olursa da Habeş'den bir çara çul
- 79 Şu kim Qur'an'a uymaz egri gider
Çürük fikriyle başka bir iş ider
- 80 Hağ'uñ merdüdüdur ol şahş-ı ebter
Kureyş'den de olursa ol muqarrer

*Qālc'n-Nebiyü şalla'llāhü 'aleyhi ve-sellem el-cennetü li-men
etā'a'llāhe ve lev-kāne 'abden İhabeşiyyen ve'n-nārü li-men
'aşāhü ve lev-kāne meliken Kureşiyyen**

- 81 Buyurmuş girü ol sultān-r 'ālem
Kulağ tutup buña evlād-ı ādem
- 82 Oñat diñle ki budur aşl-ı aqvāl
Bunuñla zāhir olur gizlü aqvāl

*Qāle Rasūlu'llāhü men-ebta'c bihī 'amelühü lem-yüsrī'
bihī nescbühü**

- 83 Meşarık'da bu söz meşür olupdur
Bunı imān iden mağfūr olupdur
- 84 Hadışüñ ma'nisi budur ki insān
Seferdedür çamusı şöyle yeksān
- 85 Çamusı zu'm ider maqşüda ire
'Amelsüz bī-ta'ab mev'üda ire
- 86 Velī her zu'm iden maqşüda irmez
'Amelsüz her uman cennete girmez
- 87 'Amel işbu yoluñ sermāyesidür
Vücüdüñ tıflıñ hem dāyesidür
- 88 'Amelle gitmeseydi yola bir çul
Neseb birle varımaz bir adım yol
- 89 'Amel ister kişiden anda Sübhān
'Amelsüzler olısar chl-i hüsrān

II 318b

* H. Hadisin Türkçesi şöyledir: Nebi (a.s.) "Cennet Allah'a itaat edenler içindir, Habeşli bir köle dahi olsa; cehennem Allah'a isyan edenler içindir, Kureyşli bir melik (devlet başkanı) dahi olsa" diye buyurdu.

* H. Hadisin Türkçesi şöyledir: Resulü Allah (a.s.) "Ameli kendisini geride bırakanı nesebi öne çıkarmaz" diye buyurdu.

90 Kıyâmetde kaçan kim şür unrlur
Neseb ipleri anda hep kırlur

*Qāle'llāhü celle ve 'alā fe-'izā nūlīha li's-şūri fe-lā-ensābe beynehüm yevme 'izin ve-lā-yetesā'elūn**

91 Dime kim ben fülānam ibn-i fülān
Gedā vü pādīşāhdur anda yeksān

92 Neseb şorılmaya anda kişiden
'Amelden sortlur pes cümle insān

93 Kıyâmetde gele bir bölük insān
Yüzi kara kamusu ehl-i 'işyān

94 Diyeler ki 'Alī oğlanlarıyuz
Bu meydānda velī oğlanlarıyuz

95 Zebāniler diyeler cyleñ işbāt
Şübüt olmasa dīñlenmez bu heyhāt

96 Dağı bilūñ ki şahid gayrı olmaz
'Amelden özgesi aşlā tutulmaz

97 Atanuñ oğlu ataya uyandur
Ata işledügin idüp diyendür

98 Ataya uymaya aqvāl ü ahvāl
Anuñ oğlu diyilmez böyledür hāl

99 'Alī aşlā yimemişdür harāmı
Nice oğlı olursun iy harāmı

100 'Alī nā-mahremi görse kaçardı
Senūñ gözūñ zinā şuyın saçardı

101 'Alī hiç çözmēdi kuşak zināya
Zināda señ seni virdūñ hebāya

H 319a

102 'Alī ehlini göstermezdi gayra
Senūñ ehlūñ virürdi gayra behre

K 55a

103 'Alī hiç sögmedi ağza imāna
Bunu sen vird idüp düşdüñ ziyāna

104 Dīnine sögenūñ budur mişāli
İnine üren itūñ n'ola hālī

* H. Ayetin meali şöyledir: "Sūra üflendiği zaman artık aralarında akrabalık bağları kalmamıştır; birbirlerini de arayıp sormazlar." Mü'minün suresi, 23/101.

- 105 Rasûl'üñdür bilûñ dîn ile t̄m̄n̄
Dîne sögen kişi olmaz Müselmân
- 106 'Alî şaldı dîn için Zü'l-fiķār'ı
'Anuñla açdılar dâr u diyârı
- 107 'Alî söylememişdi hiç yalanı
Düzüp sen halka söyler idüñ anı
- 108 Cimâ' lafzıyla sögerdüñ müdāmī
'Alî n'eyler senüñ gibi cüdāmı
- 109 Gözüñ hâ'in idi dilüñ yalanı
Şarâb içüp yir idüñ beng ü benci
- 110 'Alî hâşâ senüñ atañ olaydı
Ya Peygamber senüñ ceddüñ olaydı
- 111 'Alî hiç itdi mi âdeme secde
Senüñ işüñ bu idi irde giede
- 112 Ya kimse itdi mi secde 'Alî'ye
Meger bühtân idesin ol velîye
- 113 Hüdâ'dan gayrıya secde yaraşmaz
Peyamberler de bu kadre irişmez
- 114 Bu kandan bir pelîd-i bî-temîze
İderdüñ secde itmezdüñ 'Azîz'e
- 115 İderdüñ ya'nî insâna sücûdı
Hüdâ'ya eylemezdüñ iy vücûdî
- 116 Meger tañrılığı da'vâ iderdüñ
Anuñ-çün bu yola düşüp giderdüñ
- H 319b 117 Eger dirseñ Hüdâvend-i Te'âlâ
Meleklerle'tmedi mi emr-i a'lâ
- 118 Cevâbı bu ki bu emri Hüdâ'nunñ
Melekden gayrıya olmadı anuñ
- 119 Didi mi hiç Hüdâ insâna insân
Gelüñ secde idüñ iy chl-i tuğyân
- 120 Velî emr eyledi kendüye secde
Tutar emrini mü'min irde giede

¹⁰⁷ halka söyler idüñ : söyler idüñ halka K.

¹¹¹ irde : ir ü K.

- 121 Ki ya'nî beş namâzı eyledi farz
Tahâretle kılalalar eyleyüp 'arz
- 122 Meleklerle bir itdi emri ancak
Saña yitmiş kez itdi Rabb-i muflak
- 123 Meleklerle olan emri tutarsın
Saña olan emirden ha kaçarsın
- K 55b 124 Utanmadın muhibb-i Hâyardar'am dir
Ya evlâdam diyüben herzesin yir
- 125 Ne haddün var oları ağzuñ'almağ
Bu kandan kim severem dirsın ahmağ
- 126 Muhib sevdiğinüñ yolına gider
Ne itdiyse bu dağı anı ider
- 127 Kim inanur bunuñ gibi dürüğa
Meger söyleyesin her bir fûrûğa,
- 128 Oları sevenüñ vardur nişânı
Olur âbdest yiri cümle nûrânı
- 129 Sizüñ bu yüzleriñüz cümle kara
Girersiz 'âkıbet dârü'l-bevâra
- 130 'Alî'nüñ gerçi kim ahhâbı çokdur
Velî sizüñ gibi murdârı yokdur
- 131 'Alî itdi mi la'net çâr-yâra
Niçün siz söğdiñüz iy yüzi kara
- H 320a 132 Olar biri birin cândan severdi
Gice gündüz buluşmağa iverdi
- 133 Rasûl'ün şohbetinden gice gündüz
Olurlardı şafâda cümle düpdüz
- 134 Olarda yog idi kibr ü 'adâvet
Nifâk u bugğ u la'n itmekte 'âdet

123 tutarsın : tutardüñ K. / kaçarsın : kaçardüñ K.

126 anı : eyle K.

130 ahhâbı : evlâdı K.

131 itdi mi : itmedi K.

133 şohbetinden : şohbetinde K.

135 Nireden aldîñuz bu türrehâtı
Ki söylersiz düzüp bu mühmelâtı

136 Olar dîn yolına çün virdiler baş
Olar için nedür pes göz ile kaç

HİKÂYET-İ MÜNÂSİB-İ HÂL DER-İN MAKÂM*

137 Kulağ tut kim diyem bir hoş hikâyet
Tuyasın bû hikâyetden şikâyet

138 İlerü var idi bir merd-i kâmil
İşi taqvâ idi 'ilmiyle 'âmil

139 Vağan terk eyledi olup müsâfir
Medîne'de ola ya'nî mücâvir

140 Niçe müddet turup hizmetde oldı
Rasülün nûrına ni'metde oldı

141 Terakki buldı hâli gece gündüz
İçi vü taşu pür-nür oldı düpdüz

142 Meger var idi anda bir münâfik
Hağ'ı sevmezdi şeytâna muvâfik

143 Dükân açup şatardı ol hubûbat
Varurdu katına erbâb-ı hâcât

K 56a 144 Varup bu pîr-i ma'nî bir murâda
Taleb eyledi andan ol arada

145 Didi ol râfîzî ol şeyhe derhâl
Ebû Bekr'e sögerseñ vireyim al

146 İşidüp didi ki iy kelb-i güm-râh
Olara sögene şad la'netu'llâh

H 320b 147 İşidüp ol seg arturdu sözünü
Urup çıkardı şeyhuñ bir gözünü

148 Dönüp şeyh Ravza'ya 'azm itdi ol ân
Göñül gam dil[i] lâl u gözleri kan

¹³⁵Nireden : Nirede H.

¹³⁶dîn yolına çün virdiler : çün virdiler dîn yolına K.

* K, Hikâyet-i Münâsib der-în Makâm II.

¹³⁹olup : oldı K.

- 149 Var idi bir şadîki karşı geldi
Nedür bu kan diyü ahvâli şordı
- 150 Bu dem şerh eyledi ol mâcerâyı
Yöneldi Ravza'ya dermân arayı
- 151 Didiler yâ Rasûl-i Rabb-i a'lem
Bize gör n'eyledi bir kelb-i azlem
- 152 Gözüm-çün eylemezem 'arz-ı belvâ
Özüm-çün söylemezem beşş ü şekvâ
- 153 Velî aşhâbuñ için yandı cânım
Olar için revâdur akşa kanım
- 154 Olaruñ yolına cânım fedâdur
Oları sevmegüm cânâ gıdâdur
- 155 Olar dîn yolına çün virdiler baş
Olar için nedür pes göz ile kaç
- 156 Velî aşhâb için al intikâmı
Ki kimse itmeye böyle kelâmı
- 157 Senûñ kapuñdan özge kapu bilmem
Senûñ tapuñdan özge tapu bilmem
- 158 Görür düşünde sulţânü's-selâfîn
Gelür aşhâb ile erkân u âyîn
- 159 Ebû Bekr ü 'Ömer'dür sağ yanında
Turur 'Osman u Haydar şol yanında
- 160 Selâm virdi hemân-dem örü tırdum
Mübârek pâyına yüzümi sürdüm
- 161 Tebessüm eyleyüp bağıdı yüzüme
Mübârek elini sürdi gözüme
- 162 Gözüm şihhat bulup geldi yirine
Anuñ eli degen kaçan yirine
- H 321a 163 Didi iy derdmend ü bağı başlu
Revâfız zahmesinden gözi yaşlu

150_{ol} : -H.

155 dîn yolına çün virdiler : çün virdiler dîn yolına K.

160 pâyına yüzümi : ayağına yûzi H.

- 164 Hevâdâruñ benem çün olma ğamġin
Vefâdâruñ benem çün olma ğamġin
- K 56b 165 Didi bunı gözümden oldu ğâ'ib
Uyandum gitdi benden her meşâ'ib
- 166 Gözüm gelmiş yirine rüsen olmuş
Evelden daġı eclâ aġsen olmuş
- 167 Turup ħamd cyleyüp dergâha vardum
Tazarru'la Rasûlu'llâh'a vardum
- 168 Oturdum Ravza'sında toġdı çün ğün
İñildü zârî ile geldi bir ün
- 169 Görürem bir kişi örtmiş yüzini
Yider bir kimse ħan tutmuş gözini
- 170 Taleb idüp şorardı ben fakîri
Beni gösterdiler çün itdi zârî
- 171 Oturdu yanuma bir şaġs-ı 'ifrit
Didüm kimsin nedür kıssañ beyân it
- 172 Didi ol dem benem ol merd-i zâlim
Ki urdum gözüne aldum mezâlim
- 173 Görürem düşde ol sultân-ı 'âlem
Gelür ol zübde-i evlâd-ı âdem
- 174 Yanınca çâr-yâr tutmuşlar erkân
Öñince ol 'Alî ol şîr-i merdân
- 175 Örü turdum okudum es-selâmü
Didiler lâ-selâm ve-lâ kelâmü
- 176 'Alî geldi ilerü şîr ü kerâr
Yüzüme bir tabanca urdı yekbâr
- 177 Didi iy kelb-i bed-ġhü merd-i nâdân
Ĥabîş ü câhil ü ħâr-ı muġaylân
- 178 Saña kim didi aşġâb-ı Rasûl'e
Ha tırmadın ürürsin şaġ u şola
- II 321b 179 Dilüñi kes olardan yoġsa dilüñ
Kesilür fâriġ ol var ise bilüñ

- 180 Sa'âdet ehli ol sevgil oları
Olardan iriserdür saña yârî
- 181 Bular bu dîn yolnuñ serveridür
Buları sevmeyenler serserîdür
- 182 Bunı didi vü gâ'ib oldı derhâl
Uyandum gözlerüm çıkmış dilüm lâl
- 183 Rücû' itdüm ol işlerden yudum el
Baña dermân irür 'afv eylegil gel
- 184 Senüñ-çün uğradum ben bu 'ıfâba
Eger 'afv itmesen irür 'ıkâba
- 185 Didüm sen eyledün çün i'tirâfi
Bağışladum bi-ğakğ-ı ism-i 'Âfi
- K 57a 186 Çü ben bir 'âcizem geçdüm suçundan
Olaruñ yükleri 'afv u keremden
- 187 Ger ihlâş ile sevdünse oları
Yürî var işüne İlağ kıta yârî
- 188 İşitgil yine Peyğamber hiğâbın
'Alî'ye nice itmişdür cevâbın
- 189 Didi ki yâ 'Alî iki cemâ'at
Senüñ-çün olalar ehl-i şekâvet
- Kele'n-Nebiyü şalla'llâhü 'aleyhi ve-sellem yâ 'Alî heleket fi-ke
tâ'itetâni el-muhibbü'l-müfriğu ve'l-mubğıdu'l-müfriğ**
- 190 Anuñ birisi seni çok sevendür
Birisi dağı seni sevmeyendür
- 191 Didi kim yâ Rasûl-i Rabb-i a'lâ
Seven niçün olısar ehl-i işkâ
- 192 Didi kim şol kadar seni seveler
Senüñ-çün özgesine bu'z ideler
- H 322a 193 Seçeler yârumı biri birinden
Anuñ-çün çıkalar imân u dînden

* H, K. Hadisin Türkçesi şöyledir: Nebî (a.s.) "Ya Ali, biri sevgide, diğeri düşmanlıkta aşırı giden iki tairfe seninle ilgili yanlış düşünceleri sebebiyle helâk olmuştur" diye buyurdu.

¹⁹²seveler : severler K. / ideler : iderler K.

- 194 Benüm aşhâbuma töhmet ideler
Olara bu'z idüp la'net ideler
- 195 Girü la'net olara çok olisar
Kıyâmetde olar bir çok olisar
- 196 'Alî didi ki iy sultân-ı a'lâ
Ne yirde olisar ol kavm-i işkâ
- 197 Bu yolda kuşanam tâ Zü'l-fikâr'ı
Kıram anları seyr idüp diyârı
- 198 Komayam bir aḥad ol kavm-i şerden
Irayum birbirin köy ü şehirden
- 199 Ki olmaya bunuñ gibi dâlelet
Senüñ dostlaruña bu'z u 'adâvet
- 200 Beni seven benüm dostum sevendür
Oları sevmeyen itden de kemdür
- 201 Didî kim yâ 'Alî yok bu zamânda
Geliserler olar aḥır zamânda

HİKÂYET-İ MÜNÂSİB*

- 202 Var idi Basra'da bir merd-i kâmil
Anuñ bir çoñşusu var idi câhil
- 203 Ürüdi gâhî ol kelb çâr-yâra
İşidüp olur idi dil fikâre
- 204 Be-gâyet gönline kürbet irürdi
Yanup gönli katı şiddet irtürdi
- 205 İşidüp yatdı bir şeb kalb pür-gam
Görür rü'yâda ol sultân-ı 'âlem
- K 57b 206 Gelür aşhâb ile şādân u ḥandân
Elinde bir bıcağ tıttardı 'uryân
- 207 Didüm iy ümmetinüñ gam-güsârı
Be-gâyet kürbetem var eyle yârî

194. ideler : iderler K. / ideler : iderler K.

200. itden : kelbden K.

201. olar : durur H.

* H. Hikâyet K.

- H 322b
- 208 Didi n'olduñ nedendür saña bu ğam
Beyân eyle irüşe derdüñe em
- 209 Didüm bir koñşu var idi Müselmân
Derûnı pür-nifâk u chl-i tuğyân
- 210 Ebü Beker ü 'Ömer 'Osmân'ı sevmez
Olara dil uzadur dīne gelmez
- 211 Didi al bu bıçağı tüt başını
Boğazla ol itî bitür işini
- 212 Ki ürmeye dağı ol kelb-i bed-rü
Sözün işitme olma dağı şayru
- 213 Mübârek yüzine bağıdum sevindüm
Bıçağı şundi aldum girü döndüm
- 214 Didi tüz tüz bu yolda itme ilmâl
Dügündür ir bu yoldan virme imhâl
- 215 Yügürdüm arayurağ anı buldum
Ne buyurdıysa sulţân anı kıldum
- 216 Boğazladum elüm kanm görürdüm
Düşümde anı toprağa sürerdüm
- 217 Der-ân sâ'at uyandum döşegümde
Figân u zâr işitdüm koñş'evinden
- 218 Didüm nedür bu iş bu dün içinde
Didiler koñşu ölmüş döşeginde
- 219 Didüm minnet İlağ'a Tañrı Rasûl'i
Boğazlatdı bu dem kelb-i 'ağûrı
- 220 Şabâh oldı evine hâzır oldum
Boğazında bıçağ yirini gördüm
- 221 Yeñilendi be-ğâyet i'tikâdum
Ziyâd oldı bu yolda iclihâdum
- 222 Dağı çokdur bunuñ gibi hikâyet
Söz aña var ise nür-ı hidâyet
- 223 İlahâ çâr-yârûñ biz ezelden
Muhibbiyüz severüz cân u dilden

H 323a	224	Rasûl'ün çünki anlar dostlarıdır Oları sevmeyen andan berîdür
	225	Olar da dîn yolında virdiler cân Nice sevmeyen oları ehl-i îmân
	226	Çü dîn yolında oldılar muvâfık 'Acab olmaya sevmeyen münâfık
K 58a	227	Rasûlu'llâh gününde diñle bârî Münâfık sevmeyen idi çâr-yârî
	228	O demden bu deme tohm-ı münâfık Çalupdur çün kesilmedi muvâfık
	229	Münâfık nesli olduğça cihânda 'Adâvet olırdur in ü ânda
	230	Îlâhî bizi şakla ol nesilden Teberrâ' ide aşhâb-ı Rasûl'den
	231	Îlâhî bizi aşhâbiyla haşr it Ayırma dañr aşhâbiyla neşr it
	232	Olaruñ huşbnı göñlümde ırma Olardan bir nefes bizi ayırma
	233	Îlâhî Şems kuluñ bu haķırûñ Sever anları cândan ol haķırûñ
	234	Eben-'an-ced muhibbiyüz olaruñ Türâb olsun yolına yüz olaruñ
	235	Olar çün dîn yolunuñ rehberidür Oları sevmeyen haķ'dan berîdür
	236	Rasûl'ün mahremidür her birisi Olardur dîn-i İslâm'ün çerisi
	237	Olardı sâ'at-i 'usretde a'vân Rasûl için olar terk itdi evlân
	238	Olardı dünyede vahyüñ emîni Olar hoş şakladı İslâm dîmini
	239	Olardı terk idenler ehl ü evlâd Olardı dîn binâsın iden âbâd

228 çün : çok il.

229 olduğça : olduğda K.

- H 323b
- 240 Olardı terk iden dār u diyārı
Sevüp dilden Rasül-i Kırdgārı
- 241 Olardı dīn için olan muhācīr
Olardı Hakk için olan müzāhīr
- 242 *Eşiddā`ü `ale`l-küffār* olardur
Çatı şefkatlūdūr ahyār olardur
- 243 Olara Haq didi a`tā vü etķā
Olardan oldı hem taşdıķ-i hüsna
- 244 Olara Haq didi aşhāb-ı işār
Buña şahid durur āyāt u aḥbār
- 245 Ta`āmı az yiyen bunlar degül mi
Kelāmı az diyen bunlar degül mi
- 246 Gice ihyā iden bunlar degül mi
Özin ifnā iden bunlar degül mi
- 247 Bulardur sābīkūn Qur`ān içinde
Bulardur şādīkūn burhān içinde
- K 58b
- Ve's-sābīkūne`l-evvelūne mine`l-muhācīrīn.*
*`Ülā`ıke hümü's-şādīkūn**
- 248 Bulardur evvelūn der-dīn ü tmān
Bular için beşāret itdi Rıdvān
- 249 Bularuñ işlerinden sende şanı
Eger var ise işle göster anı
- 250 Maḥabbet chli ol anlara bārī
Şefā`atle ire ta saña yārī
- 251 Ne deñlü var ise ger āl ü aşhāb
Muḥibbiyüz cemā`uñ şeyḫ eger şāb

²⁴² *Eşiddā`ü `ale`l-küffār*: "Kâfirlere karşı çetin" manasına gelen bu ibare Fetih suresinin (49) 29. ayetinden iktibasır.

²⁴³ a`tā vü etķā : "En çok veren ve en çok sakınan" manasına gelen bu iki kelime ile İeyl suresinin (92) 5. ayetine tehlül yapılmıştır. Orada *a`tā ve'tteķā* (verir ve sakınrsa) şeklinde geçmektedir.

²⁴⁴ aşhāb-ı işār : "Kendileri muhtaç iken başkalarının ihtiyaçlarını giderenler" manasına gelen bu tamlama üfe Haşr suresinin (59) 9. ayetine tehlül yapılmıştır. Ensar hakkında nazil olan bu ayette "işār" yerine aynı kökten gelen "yü`şirūn" kelimesi geçmektedir.

* H, K. *Ve's-sābīkūne`l-evvelūne mine`l-muhācīrīn. `Ülā`ıke hümü's-şādīkūn*: Bu ibare iki ayrı ayetten iktibas yapılmakla birleştirilmiştir. "*Es-sābīkūne`l-evvelūne mine`l-muhācīrīn*" kısmı "(İslām dinine girme hususunda) öne geçen ilk muhacirler" manasına gelmekte olup Tevbe suresinin (9) 100. ayetinden iktibasır. "*`Ülā`ıke hümü's-şādīkūn*" kısmı "İşte doğru olanlar onlardır;" manasına gelmekte olup Hucurat suresinin (49) 15., Haşr suresinin (59) 8. ayetinde geçmektedir.

- 252 Çü dîn yolında sa'y itdiler evlâ
Olardan râzî olsun İlağ Te'âlâ
- 253 Be-zâ vü 'ayn ü dâl-i harf-i ebced
Zi-rûz-ı hicret-i seyr-i Muḥammed
- II 324a 254 Tamâm oldı risâle'l-ḥamdü lillâh
İrüşdürdi kemâle'l-ḥamdü lillâh
- 255 Bu durur Şemsî'nüh dâ'im murâdı
Erenler meclisinde ola yâdı